

УДК 373.091.4 «712»

В. В. ЗЕЛЮК

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М.В. Остроградського, Полтава

СУЧАСНА АДАПТИВНА ШКОЛА В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ А.С. МАКАРЕНКА

У статті розглядаються сучасні проблеми адаптивної школи в контексті педагогіки А.С.Макаренка, формування емоційного інтелекту, профільного навчання, формування ключових життєвих компетентностей та впровадження інноваційних технологій.

Ключові слова: адаптивна школа, емоційний інтелект, профільна освіта, ключові компетентності.

Постановка проблеми. Педагогічна спадщина А.С.Макаренка дає нам багато відповідей на проблеми сучасної освіти. Формування особистості пов'язане з трансформаційними процесами світових освітніх систем, що приводить до зміни суспільної парадигми від індустріальної до інформаційної. Розвиток освіти супроводжується потужними інтеграційними процесами, глобалізацією, демократизацією, створенням єдиного інформаційного простору. Особистість повинна пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, вибудовувати власну життєву траєкторію.

Реальні можливості досягнення цієї мети – у відповідній організації навчально-виховного процесу в школі, у розробці нових моделей загальноосвітніх навчальних закладів. Однією з таких моделей є адаптивна школа – освітня установа, яка, як зазначають науковці, стоїть «обличчям до людини».

У зв'язку з цим актуальною проблемою сучасної освіти є формування емоційного інтелекту. Зростання інтересу до вивчення емоційного інтелекту (англ. emotional intelligence – група ментальних здібностей, що сприяють усвідомленню й розумінню власних емоцій та емоцій інших людей) пов'язане як з безліччю білих плям у концептуальному полі даного феномену, так і з соціальними потребами щодо розвитку професійної компетенції вчителя. З'ясування особливостей формування емоційного інтелекту ми маємо за мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. Емоційний інтелект (ЕІ) – це здібність людини до усвідомлення, прийняття й регуляції емоційних станів і почуттів інших людей та самого себе. Проблема ЕІ активно досліджується як зарубіжними вченими [1], так і вітчизняними науковцями [2].

Проблема розвитку ЕІ була розглянута на засіданні вченої ради інституту, проведені спільні засідання кафедр і відділів, центрів ПОШПО щодо їх конкретної участі у її вирішенні. Результатом колективної роботи стала розробка інтегрованих навчальних міні-модулів для різних категорій педагогічних працівників.

Дослідження феномену емоційного інтелекту з'явилося результатом розвитку уявлень про природу когнітивних і афективних процесів, особливості їх взаємозв'язку. Найважливішими досягненнями в цьому процесі є: збагачення уявлень про емоції (уявлення про емоції як про одну з підсистем свідомості; як про чинник мотивації); розширення уявлень про інтелект (ідея множинності інтелектуальних проявів, відкриття соціального інтелекту); зустрічний рух у дослідженнях емоцій та інтелекту (ідея єдності і продуктивної взаємодії афективних і когнітивних процесів).

Пріоритетні напрямки сучасної школи, визначені в Національній доктрині розвитку освіти, полягають у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, у вихованні покоління людей, здат-

них ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури, зміцнювати державу як невід'ємну складову європейської спільноти.

Нині система освіти і виховання не може залишатися осторонь від змін, які відбуваються в суспільстві, не ризикуючи втратити споконвічно притаманні їй у суспільно-історичному процесі функції. Актуалізація глобальних проблем ставить перед освітою і вихованням підрастаючого покоління загальногуманістичні завдання. Нова парадигма освіти переносить акценти навчання на особистість дитини та забезпечення умов щодо її самореалізації, на активне засвоєння нею способів пізнавальної діяльності.

У моделі адаптивної школи одним з найбільш важливих компонентів є готовність молодшої людини до діяльності в світі, що швидко змінюється, спроможність до самостійного прийняття і реалізації рішень. Це досягається шляхом створення в школі адаптивної педагогічної системи і максимально сприятливих і комфортних умов для всебічного повноцінного розвитку особистості дитини, її самоактуалізації. Ці умови можуть бути створені у відповідності з визначеними закономірностями, умовами і факторами ефективного навчально-виховного процесу.

У рамках цієї моделі вирішуються такі соціально-педагогічні завдання:

- створення умов для задоволення освітніх потреб дитини на основі коригування процесу відповідно до запитів соціального середовища;

- надання дитині реальних можливостей самоствердження в найбільш значимих для неї сферах життєдіяльності, де в максимальному ступені розкриваються її здібності і можливості;

- формування в школі емоційного поля взаємовідносин, які забезпечують повагу до особистості (на рівні «вчитель - учень», «учень - учень», «вчитель - учитель», «учень - батьки», «вчитель - батьки»);

- забезпечення високого рівня складності навчального матеріалу відповідно до індивідуальних здібностей кожної дитини та інтегрованого підходу у викладанні навчальних предметів.

У зв'язку зі змінами, що проходять у суспільстві, особливо актуальним постає питання переорієнтації шкільної освіти з предметної на особистістю зорієнтовану. Проблема полягає в тому, щоб придати шкільній освіті і навчанню «людський вимір», перетворити їх у процеси цілісної освіти особистості; створити освітнє середовище, яке забезпечувало б перетворення кожного шкільного предмета із джерела знань у засіб формування творчої особистості школяра.

У школах Полтавської області створюються умови функціонування такого освітнього простору, де враховуються індивідуальні та вікові можливості кожної дитини. Провідна роль відводиться педагогічному колективу, який здійснює взаємозв'язок між процесом розвитку дітей і соціальним середовищем, формує людину-громадянина.

Визначимо основні принципи навчання та виховання в адаптивній школі:

- принцип цінності особистості, що полягає в самоцінності дитини;
- принцип унікальності особистості;
- принцип пріоритету особистого розвитку, коли навчання виступає не як самоціль, а як засіб розвитку особистості кожного індивідуума;
- принцип орієнтації на зону найближчого розвитку кожного учня;
- принцип суб'єктності в навчально-виховному процесі, орієнтація на внутрішню мотивацію навчання і свободу вибору дитиною сфер самореалізації;
- принцип емоційно-ціннісних орієнтацій навчально-виховного процесу.

Реалізація цих принципів вимагає створення класів з поглибленим вивченням предметів, що спрофільовані на ВНЗ. Це дає можливість вивчати додаткові дисци-

пліни: економіку, основи споживчих знань, валеологію, історію світової художньої культури, основи філософії, право тощо. Такі класи створюються для розвитку творчих здібностей школярів і більш повного засвоєння програмового матеріалу. Діти беруть участь у різних конкурсах і олімпіадах з цих предметів.

У педагогічній науці вже визначені науково-теоретичні основи профільної компетентнісно орієнтованої освіти. Компетентність розглядається як інтегроване поняття, що включає в себе комплекс знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, пов'язаних з життєвими сферами особистості.

Профільне навчання має широкі можливості для формування предметних, ключових життєвих компетентностей. Зараз постали нові вимоги суспільства до особистості: вона повинна бути компетентною, відповідальною, уміти навчатися впродовж усього життя, бути конкурентоспроможною відповідно до кон'юнктури ринку праці тощо.

У рамках проекту ПРООН, у програмі «Освітня політика та освіта «рівний – рівному» визначений перелік ключових життєвих компетентностей: громадянська, навчальна (уміння вчитись), інформаційна, комунікативна, соціальна, підприємницька, здоров'язберігаюча. В українській освіті вирішального значення набувають самоосвітня, загальнокультурна, правова та інші компетентності.

Для успішного формування ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання вчителю необхідно перейти на інноваційну педагогічну діяльність з використанням ефективних педагогічних технологій. Кожен конкретний профіль реалізується певним циклом дисциплін. Профільна компетентність є результатом освітнього процесу у старшій школі і визначається як готовність особистості самостійно одержувати та використовувати знання з даної профільної освітньої галузі, необхідних для її самореалізації. Процес профілізації старшої школи на даному етапі вимагає, щоб педагогічні працівники володіли методологією визначення компетентнісно орієнтованого змісту базових та профільних дисциплін [4, с.5]

Говорячи про адаптивну модель школи, треба розглянути управлінський аспект. Адаптивна школа володіє гнучкою організаційною структурою, яка дозволяє їй швидко реагувати на зміни соціально-культурного середовища і соціальних запитів, що змушує адміністрацію постійно шукати найбільш ефективні методи й прийоми управління, які дають можливість у найкоротші строки приймати оптимальні управлінські рішення і своєчасно проводити коригування.

Формуючи освітнє середовище, адміністрація школи повинна керуватися такими умовами:

- зміст і характер освітнього середовища повинні не тільки відповідати актуальному рівню, але й бути орієнтованими на зону найближчого розвитку кожного учня;
- організація діяльності дитини в освітньому середовищі повинна забезпечувати комфортність у навчанні, враховувати індивідуальні особливості учнів;
- робота педагогів повинна забезпечувати можливість їх професійного росту, самореалізації, самоактуалізації.

В основу організації освітнього процесу закладається уявлення про індивідуально-диференційований підхід до кожного учня. Такий підхід здійснюється не тільки через організацію навчального матеріалу, доступного тому чи іншому учневі, але й через більш гнучкі диференційовані форми для прояву індивідуальності як унікальності, неповторності, оригінальності кожного учня. Наприклад, у полтавських гімназіях № 6, ЗО, 32 та СЗШ № 5, а також у кременчуцькому колегіумі № 25 запроваджене профільне навчання на основі індивідуального вибору школярем рівня вивчення предмета.

При цьому диференційоване навчання виступає не як мета, а як засіб розвитку індивідуальності. Проектування диференційованого навчання не можливе без знання індивідуальності кожної дитини, з притаманними тільки їй особливостями. Індивідуалізація – основа диференційованого навчання. Тільки знання індивідуальності кожного учня забезпечують побудову особистісно зорієнтованої системи навчання. Необхідно спочатку вивчити, розкрити цю індивідуальність, а потім визначити структуру, в рамках якої вона буде найбільш актуально розвиватися.

Індивідуалізація досягається за рахунок диференційованих завдань, індивідуального підходу до кожного учня, організацією в класах неоднорідного навчального середовища, предметно і соціально жорстко не орієнтованого, але такого, яке ставить перед собою завдання різнобічного розвитку кожної дитини через систему різних курсів за вибором, факультативів. Для того, щоб навчальний процес протікав ефективно і був керованим, необхідно, щоб характер освітнього середовища, створений учителем у рамках свого предмета, відповідав актуальному рівню розвитку учня. В навчальному процесі основним психологічним механізмом, який забезпечує його протікання, є інтелект дитини. Тому основною характеристикою дитини в навчальному процесі є рівень її актуального інтелектуального розвитку. Освітнє середовище повинно відповідати цьому, тобто бути не складнішим і не легшим за рівнем запропонованого матеріалу.

Однак при формуванні класів необхідно враховувати, що найбільш ефективною є організація класів за принципом комфортності дитини в навчанні. При цьому можна виділити чотири типи комфортності, які є підставою для комплектування класів:

- інтелектуальна комфортність, коли об'єм навчального матеріалу, характер викладання і рівень складності, стиль спілкування дитини відповідають актуальному рівню її інтелектуального розвитку, учень не відчуває, що чогось не розуміє чи не може зрозуміти в процесі навчання з учителем;

- темпова комфортність, коли темп усіх видів навчальної діяльності в групі відповідає власному темпу діяльності дитини;

- соціальна комфортність, коли ціннісні орієнтації групи, мотиви інших членів групи, ієрархічне положення дитини відповідають внутрішньому стану її особистості й при цьому не вступають у протиріччя з цілями освіти;

- урахування стану здоров'я дитини робить пошук технологій індивідуалізації не тільки бажаною, але й необхідною умовою забезпечення ефективності освітнього процесу.

Таким чином, у школі створюється варіативний освітній простір, який характеризується видовими різновидами класів і використання в них різних програм і педагогічних технологій, як загально розвиваючих, так і спеціалізованих.

Висновки. А.С.Макаренко нам залишив дивовижну спадщину. І потрібно існувати не на проценти з капіталу, а примножувати наше національне педагогічне багатство. Вивчивши, – використовувати і обов'язково розвивати, доповнювати, рухатись уперед [3, с. 150].

Освіта здатна стати для будь-якої країни ефективним засобом інтелектуальної, моральної і політичної єдності суспільства. Виклики, які постали перед сферою освіти в XXI сторіччі, – рівний доступ до якісної освіти, навчання впродовж життя, рух до суспільства знань, – ставлять нас в умови спільної відповідальності влади, громади і кожного громадянина зокрема.

Потенціал будь-якої демократичної країни визначають освічені й усебічно розвинуті особистості. Саме вони мають найкращі шанси збудувати демократичне і стабільне суспільство, де кожен зможе розвинути свої здібності, зробити свій внесок у суспільний розвиток і водночас відчути себе частиною спільноти.

Список використаної літератури

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман, пер. с англ. А.П. Исаевой. – М: Аст Москва; Владимир: ВКТ, 2009. – 478 с.
2. Зелюк В. В. Імідж сучасного педагога // В. В. Зелюк. Розвиток емоційного інтелекту та культури вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти. Полтава, 2010. – №8 (107). – С.25.
3. Педагогічне мислення в контексті теоретико-методичної спадщини А.С.Макаренка і сучасної педагогіки. Тези доповідей на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Педагогічне мислення в контексті теоретико-методичної спадщини А.С.Макаренка і сучасної педагогіки» (27-28 березня 2008 року, м.Рівне), присвяченої 120-ій річниці з дня А. С. Макаренка. – Рівне : РДГУ, 2008. – 184 с.
4. Формування ключових життєвих компетентностей у процесі профільного навчання / [упоряд. Л. Ф. Пашко, Н. В. Корягіна, О. П. Коваленко, Л.І. Симоненко]. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 148 с. – С.5.
5. Часопис. Освіта Полтавщини. Управління ефективною школою / В.В. Зелюк, Р. Л. Гавриш, Т. В. Водолазська. Адаптивна модель сучасної української школи / [ред.. С. В. Корольук] – Полтава : ПОІППО, 2009. – Випуск №19. – С. 96 .

В.В. Зелюк

Полтавский областной институт последипломного педагогического образования имени М.В. Остроградского, Полтава

СОВРЕМЕННАЯ АДАПТИВНАЯ ШКОЛА В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИКИ А.С. МАКАРЕНКО.

В статье рассматриваются современные проблемы адаптивной школы в контексте педагогики А.С.Макаренка, формирования эмоционального интеллекта, профильного обучения, формирования ключевых жизненных компетентностей и внедрение инновационных технологий.

Ключевые слова: адаптивная школа, эмоциональный интеллект, профильное образование, ключевые компетентности.

V.V. Zelyk

Poltava regional institute of graduate pedagogical education named after M.V. Ostrogradsiy, Poltava

THE MODERN ADAPTED SCHOOL IN THE CONTEXT OF PEDAGOGY OF A.S. MAKARENKO

The article deals with the modern problems of adaptive school in Makarenko pedagogics context, profile education, emotional intellect and key vital competences formation, innovative technologies implementation.

Key words: adaptive school, emotional intellect, profile education, key competences.